

Εισαγωγή

Μουσική και κλασικισμός

Ως “κλασική εποχή” στη μουσική συνήθως αντιλαμβανόμαστε την περίοδο κατά την οποία γράφτηκαν τα “κλασικά” έργα, αυτά που όλοι αναγνωρίζουμε ως τα “βασικά” του ρεπερτορίου της δυτικής μουσικής — ουσιαστικά, τα έργα των Haydn, Mozart και Beethoven. Η περίοδος αυτή ξεκινά το 1750 περίπου και τελειώνει μεταξύ του 1800 και 1830. Ένα ζήτημα που εξακολουθεί να απασχολεί τους μουσικολόγους είναι το κατά πόσο οι δεκαετίες αυτές αποτελούν μια καλλιτεχνική περίοδο με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και ενιαίο ύφος ή απλώς την εποχή κατά την οποία έζησαν και εργάστηκαν οι τρεις κορυφαίοι δημιουργοί. Το πώς επέδρασαν ο Διαφωτισμός και τα ιδεώδη του κλασικισμού στη μουσική είναι επίσης μια ερώτηση που δύσκολα μπορεί να απαντηθεί. Η απλότητα, η ευθύτητα, η συνέπεια και η συνοχή, οι βασικές αρχές της νέας αισθητικής, μιας αισθητικής που αξίωνε την κατάργηση περιττών διακοσμητικών στοιχείων και επιζητούσε τη φυσικότητα και την αμεσότητα στην έκφραση, είναι χαρακτηριστικά και της μουσικής δημιουργίας που συντελέστηκε αυτή την περίοδο. Οι τρεις κορυφαίοι συνθέτες, Haydn, Mozart και Beethoven, σχημάτισαν το πλαίσιο της μουσικής που κυριάρχησε ολοκληρωτικά σε αυτό που όλοι μας αναγνωρίζουμε ως “κλασική μουσική”, καθώς οι τεχνικές, οι τάσεις και οι μορφές που αναπτύχθηκαν και καθιερώθηκαν ήταν τόσο ισχυρές που επικράτησαν σαρωτικά από τότε στη Δύση. Σε κάθε περίπτωση το διάστημα αυτό αναγνωρίζεται ως μια εποχή εξαιρετικών επιτευγμάτων στη μουσική και ο όρος “κλασική μουσική” επικράτησε για να χαρακτηρίσει όλη τη δυτική μουσική, από το Μεσαίωνα μέχρι τις μέρες μας, συμπεριλαμβάνοντας ακόμη και τη σύγχρονη δημιουργία που εξακολουθεί να βαδίζει σε παρόμοιες αρχές, όσο και αν τις έχει κατά καιρούς μερικώς ή πλήρως αμφισβητήσει και ανατρέψει.

Giovanni Paolo Pannini, *Εκθέματα επηρεασμένα από την αρχαιότητα*, 1758. Το ζωγραφικό αυτό έργο δείχνει το τεράστιο ενδιαφέρον για την αρχαιότητα, απεικονίζοντας μια αίθουσα όπου οι επισκέπτες μελετούν ζωγραφικά και γλυπτά έργα επηρεασμένα από την αρχαία εποχή.

Το επίθετο “κλασικός” προέρχεται από το λατινικό *classicus* (που σημαίνει “πρώτης τάξεως”) και αναφέρεται σε χαρακτηριστικά “αρχέτυπου”. Υπάρχουν ορισμοί που συνδέουν τον όρο με την ελληνική αρχαιότητα (“τη συμμόρφωση του ύφους ή της σύνθεσης με τους κανόνες ή τα πρότυπα της ελληνικής και της λατινικής αρχαιότητας” *Oxford English Dictionary*), με την απλότητα, την αρμονία και την τελειότητα των αναλογιών. Η μεταφορά των ορισμών αυτών στην τέχνη, και συγκεκριμένα στη μουσική, αφορά περισσότερο στη διάκριση της “έντεχνης” από την παραδοσιακή ή λαϊκή, και έχει τις ιστορικές ρίζες της στη λόγια εκκλησιαστική μουσική, καθώς και σε αυτή που εξελίχθηκε στις Αυλές των αριστοκρατών. Με αυτή τη σημασία, η έννοιά του αναπόφευκτα παραπέμπει σε μια “άνωτερη”, με σοβαρότερους σκοπούς μουσική, ακόμα και στη μουσική που άντεξε τελικά στο πέρασμα του χρόνου (έγινε “κλασική”, όπως λέμε και σήμερα).

Joseph-Marie Vien, *The cupid's merchant*, 1763. Ο Vien είναι ο καλλιτέχνης που εισήγαγε την ελληνοπρέπεια στο Παρίσι. Τα ζωγραφικά του έργα παριστάνουν ανθρώπους ντυμένους ελληνοπρεπώς, χαρακτηρίζονται από έμφαση, που δίνεται στις γραμμές και όχι στο χρώμα (αντίθετα από το Μπαρόκ). Η διακόσμηση της αίθουσας είναι εμπνευσμένη επίσης από τα αρχαιολογικά ευρήματα εκείνης της περιόδου.

Ο όρος αρχικά χρησιμοποιήθηκε στη μουσική μελέτη με την έννοια "του κλασικού στο είδος του", ή για έργα που ήταν ευρέως αποδεκτά ως πρότυπα τελειότητας. Ο Forkel χαρακτήρισε το 1802 τις συνθέσεις για πληκτροφόρα του Bach κλασικές. Κατά τον ίδιο τρόπο έχουν χαρακτηριστεί οι Λειτουργίες του Palestrina ή τα κοντσέρτα του Corelli, καθώς εκπροσωπούν υποδείγματα του συγκεκριμένου μουσικού είδους. Ο πρώτος βιογράφος του Mozart αναφέρθηκε στην κλασική αξία του έργου του και το παρομοίασε με αυτό των μεγάλων κλασικών της αρχαιότητας "που το επαναλαμβανόμενο διάβασμά τους φέρνει όλο και μεγαλύτερη ευχαρίστηση". Παρόμοιες αναφορές από επιλεγμένους σχολιαστές συναντάμε συχνά την εποχή εκείνη. Μόνο κατά τα τέλη του 18ου αιώνα και κυρίως στις αρχές του 19ου, με την ανάπτυξη ενός βασικού (standard) ρεπερτορίου, την αύξηση της συναυλιακής δραστηριότητας αλλά και τη μεγάλη κλίμακα διεύρυνση της μουσικής τυπογραφίας, άρχισε να γενικεύεται η χρήση του όρου. **Ο όρος "Κλασική Σχολή" για το έργο των Haydn, Mozart και Beethoven χρησιμοποιήθηκε στη Γερμανία το 1830 περίπου για να περιγράψει ένα γερμανικό και αυστριακό φαινόμενο, παράλληλο με αυτό των Κλασικών της Βαϊμάρης (Goethe και Schiller).** Αργότερα, η περίοδος που έζησαν και δημιούργησαν οι τρεις μεγάλοι συνθέτες ονομάστηκε **Πρώτη Σχολή της Βιέννης, για να διακριθεί από τη Δεύτερη, των Schönberg, Berg και Webern.** Στις αρχές του 19ου αιώνα, η ανάγκη για μια ορολογία που θα διαφοροποιούσε το νέο ρεύμα, το ρομαντισμό, από ό,τι είχε προηγηθεί, άρχισε να γίνεται όλο και πιο έντονη. Κατά έναν περίεργο λόγο, η έννοια του ρομαντικού, για να χαρακτηρίσει ένα μουσικό ύφος ή μια προσέγγιση στη μουσική τέχνη, φαίνεται ότι εισήλθε νωρίτερα στο μουσικό λεξιλόγιο από τον όρο "κλασικό", καθώς ήταν πια αναγκαίο να περιγράψει τη μουσική της προηγούμενης εποχής.

Anton Raphael Mengs, *Παρνασσός*, Villa Albania, Ρώμη, 1761. Ο Γερμανός ζωγράφος Mengs ήταν στενός φίλος του αρχαιολόγου και συγγραφέα Winckelmann, που υποστήριζε ότι με τη μίμηση του αρχαίου ύφους επιτυγχάνεται η ομορφιά στην τέχνη. Η σύνθεση του έργου είναι απλή και εμπνευσμένη από τον

τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι τοποθετούνται στα αρχαία τύμπανα (όπως στις ζωφόρους). Η έμφαση που δίνεται στις γραμμές (περισσότερο από ό,τι στο χρώμα) είναι χαρακτηριστική στο νεοκλασικισμό, όπως και τα θέματα, που προέρχονται από την ελληνική μυθολογία.

Η επίδραση της κωμικής όπερας και η δομή τύπου σονάτας σε όλη τη μουσική δημιουργία της κλασικής περιόδου είναι αδιαμφισβήτητες. Η αποδέσμευση της κωμικής όπερας από την παράδοση την έκανε χώρο μελωδικών, αρμονικών και ενορχηστρωτικών πειραματισμών και καινοτομιών. Χάρη σε αυτά τα φαινόμενα, η μουσική εξελίχθηκε έτσι ώστε να μπορεί να αντιπροσωπεύσει πιο άμεσα τον ποιητικό λόγο και να ξεφύγει από την τυποποιημένη μουσική γραφή. Μέσα από την άρια, στην οποία δεν εκφράζεται μόνο ένα αλλά μια αλληλουχία διαφορετικών συναισθημάτων, ξεπηδά η δομή της σονάτας. Αυτή εισβάλλει σε όλα τα είδη σύνθεσης: στη συμφωνία, στη μουσική δωματίου και στα έργα για ένα όργανο. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να διαχωρίσουμε τον όρο «σονάτα» που αναφέρεται και στο είδος σύνθεσης (σονάτα για πιάνο, σονάτα για βιολί κ.λπ. συγκριτικά, π.χ., με τη συμφωνία, την όπερα κ.λπ.) από αυτόν που αναφέρεται στη δομή (φόρμα) ενός μουσικού έργου (φόρμα "σονάτας" σε σχέση με τη φόρμα "θέμα και παραλλαγές" ή "ροντό"). Το πρώτο μέρος μιας συμφωνίας για ορχήστρα, για παράδειγμα, μπορεί να έχει τη φόρμα σονάτας. Διαύγεια και καθαρότητα είναι τα βασικά γνωρίσματα της μουσικής της κλασικής περιόδου, μιας περιόδου στην οποία τίθενται τα θεμέλια για τύπους συνθέσεων που επιβιώνουν μέχρι σήμερα: της σονάτας, της συμφωνίας και του κοντσέρτου. Οι συνθέτες που συνδέθηκαν άρρηκτα με αυτά δεν είναι άλλοι από τους Haydn, Mozart και Beethoven.

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ -ΚΛΑΣΣΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ